

## Násilí na seniorech – několik připomenutí a poznámek, M. Kocáb

„Světový den připomenutí násilí na seniorech“ (World Elder Abuse Awareness Day) – seminář Života 90, Praha

Vážené dámy, vážení pánové,

úspěch celku se měří výsledkem nejslabšího. Anebo, chcete-li, staré, biblické: „co nechceš, aby bylo činěno tobě, nečiň ani ty sám druhým.

Mám po všech seniorských evropských a světových konferencích, jichž jsem měl možnost se zúčastnit, pocit, že toto pravidlo moderní společnost, která tolik adoruje úspěch, sílu, zdraví a krásu, v souvislosti se seniory ne zcela uznává. **Jakoby každý z nás v kontaktu s osobou starší, slabší, s osobou s jistými vrtochy v chování, od zlatého pravidla odečítal nějaká procenta.** A čím je potom onen starší muž či žena osamocenější a bezmocnější, tím je těch procent více, jsou to někdy celé desítky procent, které slevujeme často v interakci s bezmocným člověkem v péči LDN, „domova důchodců“ nebo v domácí péči.

Přitom si zkusme představit mladého manažera či manažerku, jak je po těžkém zranění, opuštěn/a všemi, ponechán/a celé hodiny na svém lůžku, bez lidského slova a účasti s jeho utrpením. Představme si situaci, kdyby takový člověk neměl možnost neustále konzultovat svůj stav nejlépe s primářem. Nebo kdyby na místě takového člověka ležel politik, řekněme ministr vlády. O co je cennější ministr či manažerka, než starý bezmocný člověk? Přesto víme ze série zpráv MF Dnes z roku 2008, že k podvědomému či vědomému „přibrždění“ při péči o starší lidi dochází.

Na závěr této úvahy mi dovoluji ještě kacířskou úvahu; mohou mezi současnými seniory být ti bývalí nejúspěšnější manažeři i ministři? Jsou méně lidmi jen proto, že jsou starší?

-----

Násilí na seniorech se ale neděje jen otevřeně či skrytě při péči. Neuvážené jsou často výroky médií.

### **(Z připravované zprávy zmocněnce a memoranda zmocněnce a Výboru proti diskriminaci RLP:)**

V mediálních sděleních zpravidla nenajdeme otevřeně dehonestující vyjádření namířená proti seniorům. Na první pohled je většina sdělení nenapadnutelných, ale ve skryté rovině odkazují k ve společnosti zažitému **stereotypu seniorů a stárí**. Tak přispívají k jejich sociálnímu vyčleňování ze společnosti a ke zvětšování mezigenerační propasti.

V televizním zpravodajství zaujímají zprávy týkající se seniorů přibližně 2% - pro srovnání, v české populaci je přes 14 % osob starších 65 let. Jako senioři jsou v českých médiích paušálně označovány osoby starší 50ti let, ale i o 40 let starší.

Zpravodajství je často „ageistické“. „**Ageismus**“ vychází z ideologické představy kvalitativní nerovnosti různých životních období, týká se celé populace, tedy nejen starších. Specifickou formou ageismu je **elderspeak**; mluva jako s malými dětmi:

*„Podle odborníků jsou největší šancí pro důchodce při jejich orientaci v současném dění příbuzní, kterým věří. Ti je musí upozornit na nebezpečí, která jim od neznámých lidí hrozí a neustále jim opakovat, že nesmí otvírat nikomu neznámému.“*

Psycholog: starší lidé jsou důvěřiví, MF Dnes: 6. 4. 2004.

Důraz na vysokou sledovanost a prodej vede k **vulgarizaci**, někdy i seriózních médií. K uveřejnění vybírány události okrajového významu, ale o to výstřednější či kurióznější:

*Gott zažádal o důchod!*

Blesk: 23.2.2004.

V českých médiích rezonuje stereotyp seniorů jako starých, vrásčitých, nemocných, osamělých, **neaktivních**, nepřízpůsobivých, nemoderních, mrzutých, případně pomalých, nemohoucích, vyžadujících péči, zapáchajících a chudých, bez zájmů apod.:

*Britská policie stíhá důchodce, kteří uhánějí na bruslích a kradou špunty*

*„(..)Pravdou ale současně je, že přibývá i agresivity ze strany důchodců, kteří se v rychle vyvíjející a měnící společnosti cítí ostrakizovaní a jsou pak útoční. Navíc se lidé dožívají vyššího věku v lepší fyzické i psychické kondici, takže mohou zůstat na dráze zločinu déle.“*

novinky.cz, 5.4.2010

*Důchodci v Brně se ztloukli holemi kvůli broskvím.*

lidovky.cz, 11.8.2009

Média často šíří tzv. **demografickou paniku**:

*„Největší hrozbou pro českou státní kasu je současný důchodový systém. Jeho výdaje stále více prohlubují schodek státního rozpočtu.“*

Lidové noviny: 8. 7. 2004.

**Z našich doporučení, jak šíření stereotypů předcházet:**

1. Hledejte nová témata. Aktivní senioři jsou pravidlem, nikoliv výjimkou.
2. Reflektujte každodenní život seniorů, jejich aktivity, stížnosti i úspěchy.
3. Diferencujte mezi jednotlivými aktéry - senioři jsou heterogenní skupinou.
4. Pozor na generalizující stereotypní označení - vhodnější je individualizující přístup.
5. Než uvedete věk, uvažujte: je nezbytné jej uvádět? přináší podstatnou informaci? Jak vypovídá o daném jedinci, jeho kondici, osobním či profesním životě?
6. Vyvarujte se infantilizace seniorů nebo jejich dehonestace prostřednictvím nevhodných pojmenování; neužívejte „alternativní“ označení aktérů: babička, stařenka, děda apod.
7. Usilujte o názorovou variabilitu citovaných mluvčích; nechejte o události vypovídat její aktéry, využijte názory a optiku osob, jichž se přímo dotýká.
8. Využijte komentář odborníků, kteří se tématům dlouhodobě věnují a mají pro ně obecnější vysvětlení.

Zkušenost s týráním má podle výzkumu Jihočeské univerzity o domácím násilí více než pětina Čechů starších 60 let. Projevy násilí nejsou jen fyzické útoky. Za násilí na seniorech se považuje také psychické týráné, zanedbávání jejich péče a zneužívání peněz a majetku. Častěji bývají oběťmi násilí starší ženy.

Okrajově se zlepšením péče o oběti násilí zabývá Národní akční plán prevence domácího násilí, podnět Rady vlády pro rovné příležitosti pro ženy a muže, mezi jehož nástroje patří jak aktivizace systému, personální a finanční posílení institucí poskytujících péči, tak některé změny legislativy. Tento plán ve stadiu vypořádávání připomínek resortů.

-----

**V květnu 2009 se v Praze, v rámci Českého předsednictví Radě EU konala konference: Násilí a evropská konference O péči a ochraně starších lidí,**

**1. Evropskou komisi a národní vlády** konference vyzvala ke snížení alarmismu – stárí a stárnutí není riziko, ale skýtá řadu příležitostí. Vyzývá je, aby s tím počítali ve všech politikách, včetně mediální prezentace. Vyžaduje ale také vytvoření standardu jednání se seniory, v rámci všech poskytovaných statků a služeb. EU a členské země byly vyzvány, aby aktivně a účinně vystupovaly proti věkové diskriminaci.

Konference pojmenovala příležitosti participace starších lidí na veřejném životě a v práci, a také ve využití jejich ekonomické síly – na naplňování jejich zájmů a potřeb, včetně sportovního vyžití a vzdělávání. Konference doslova doporučila, aby prostředky evropské kohezní politiky sloužily také starším lidem a pomohly tak vytvářet pro ně přátelštější komunity a města.

**2. Orgány místní správy a samosprávy** konference vyzvala, aby byly ty nejaktivnější v realizaci opatření pro využití potenciálu starších lidí a také pro zlepšení služeb, které komunita může starším lidem nabídnout cíleněji a citlivěji, než nějaké ústavní zařízení se sídlem mimo obec. Zejména velká města jsou vyzvána, aby účinně bránila *gentrifikaci*, tedy vymisťování zejména starších a tradičních obyvatel z lukrativních center měst. Přesídlování starších lidí je jedním z výrazných projevů systémového násilí, plynoucího z nečinnosti samospráv v této oblasti.

**3. Akademické obce byly vyzvány, aby věnovaly** cílevědomou pozornost rozvoji vzdělání i výzkumu pro stárnoucí a dlouhověkou společnost, pro chápání života ve stárí, pro podporu křehkých starých a dlouhověkých lidí, pro chápání života v jeho celistvosti bez vědeckého redukcionismu. **Aby pomáhaly rozptylovat nepodložený a jednostranný demografický alarmismus.** který zvyšuje společenské předsudky, stereotypy i projevy věkové diskriminace. Důležitým apelem konference bylo zařazování hlediska stárnutí společnosti do studijních i výzkumných plánů

**4. Zdravotnické instituce a systémy byly vyzvány k** hlubší proměně medicínského myšlení, vzdělávání i struktury poskytovaných služeb. Pouhý zájem o rozpoznání a léčení jednotlivých chorob se stává často neúčinný, mnohdy dokonce škodlivý. Vedle samotného léčení je proces zdravotní péče opřen o chování ke starším lidem, ohled jejich dispozicím, odpovídající informování a jinou komunikaci.

Konference upozornila, že křehcí geriatrickí pacienti jsou stále mnohdy vnímáni jako **neoblíbená přítěž** a marginalizováni, neboť struktura zdravotnických služeb a oborů vzniklá v podmínkách a pro potřeby mladé populace jejich problémy a potřeby nezohledňuje.

Další upozornění se týkalo nebezpečí **geriatrického hospitalizmu**, vyšetřováním pro vyšetřování, neúměrné používání omezovacích prostředků aj. To by mělo vyřešit **akceptování požadavku, aby klinické rozhodování u geriatrických pacientů důsledně**

**vycházelo z individuálních cílů**, z identifikace a intervence všech ovlivnitelných faktorů než z diagnostikování, léčení a prevence jednotlivých chorob.

Poslední výzvou je potom naléhavá potřeba **zkapacitnění paliativní péče** a důstojného umírání starších lidí v přirozeném prostředí. Na tento bod se soustředí **Výbor pro lidská práva a biomedicínu RLP, který připravuje novou koncepci paliativní péče**.

5. Konference vyzvala také **seniory** – zejména k tomu, aby se snažili požadovat informovanost podle platných právních předpisů a nesmiřovali se s projevy nepřiměřeného zhoršování zdatnosti s postupujícím věkem. Dále aby žádali odborné geriatrické posouzení svého zdraví a kvalifikovanou geriatrickou medicínu.

V neposlední řadě by se senioři měli umět ohradit proti projevům věkové diskriminace, nerespektování své důstojnosti, tím méně s projevy nevhodného jednání, zanedbávání, zneužívání či dokonce domácího či ústavního násilí.

Dámy a pánové,

Tento seminář má poukázat na skryté podoby násilí – a to jak systémového, tak domácího, vůči seniorům. Předložené výsledky výzkumů jsou alarmující: jen asi 16 % případů násilí na seniorech je řešeno, zbytek představuje neviditelné, hluboké a dlouhodobé utrpení lidí, kteří si je za svou celoživotní práci rozhodně nezaslouží. Bude již na příští politické reprezentaci, jak s těmito výzvami a apely naloží.

O prioritách v oblasti potírání domácího násilí jsem již měl možnost informovat předsedy dvou ze tří stran, které v současné době vyjednávají o budoucí koaliční vládě. Aby zůstala tato oblast vidět, bude ale nejen úkolem státních struktur, ale zejména participujících nevládních organizací, akademických pracovišť humanitních směrů, kanceláře veřejného ochránce práv, ale také jednotlivých občanů, lékařů, pečujících o seniory a dalších osob a subjektů.

K tomu Vám všem přeji hodně sil a slyšení zejména u politické reprezentace odpovědné za správu země.